Bijlage 1 bij besluit DRZ/07/1235/MO/SM, d.d. 30-3-2007

WINDPARK EEMSHAVEN - VVO

INHOUDELIJKE OVERWEGINGEN

De aanvraag

De aanvraag van de VVO betreft de oprichting en het in gebruik hebben van een deel van een nieuw windturbinepark bestaande uit 21 windturbines in de Eemshaven, aan de rand van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee'. De VVO verzoekt om een vergunning op basis van de Nb-wet 1998 voor onbepaalde tijd.

Belang
Het belang van de aanvrager ligt in het helpen realiseren van de doelstelling die de provincie Groningen in het kader van de Bestuursovereenkomst Landelijke Ontwikkeling Windenergie heeft gekregen met betrekking tot de realisatie van windvermogen. Deze doelstelling is minimaal 165 MW opgesteld vermogen in de provincie Groningen in 2010.

Huidige situatie
Het huidige Windpark Eemshaven bestaat uit 134 windturbines met een totaal opgesteld vermogen van 44 MW in de Eemshaven (85 turbines) en de Emmapolder (49 turbines). De afmetingen van de bestaande turbines vallen binnen de volgende bandbreedtes:

- Masthoogte 24 – 30 meter
- Rotordiameter 26 – 33 meter

Opzet en omvang van het nieuwe windpark
Het nieuwe Windpark Eemshaven zal het huidige vervangen en betreft in totaal uit 88 windturbines (à 3 MW) met een totaal opgesteld vermogen van 264 MW in de Eemshaven en de Emmapolder. De turbines van het huidige windpark worden gesloopt. In totaal vijf zelfstandig opererende partijen hebben het voornemen om in totaal 88 nieuwe windturbines te realiseren: Windpark Westereems BV, Electrabel Nederland Beheermaatschappij BV, Vereniging van Opstallocatiehouders Binnengebied Eemshaven, Bakker Bierum en Stichting Windpark Emmapolder. De afmetingen van de nieuwe windturbines zullen binnen de volgende bandbreedtes blijven:

- Masthoogte 80 – 105 meter
- Rotordiameter 82 – 90 meter

Van deze turbines worden er blijkens de gecombineerde passende beoordeling 20 voorzien in de Emmapolder, waarvan 17 van Millenergy BV en 3 van de Stichting Windpark Emmapolder. De vergunning voor de plaatsing van 17 windturbines in de Emmapolder door Millenergy BV heb ik geweigerd. Van de Stichting Windpark Emmapolder heb ik vooralsnog geen aanvraag ontvangen.

Dit betekent dat de plaatsing van nieuwe turbines zich feitelijk zal beperken tot het Eemshaventerrein zelf.

De VVO zal 21 windturbines op het Eemshaventerrein zelf realiseren.

Overige procedures
Het project is MER-beoordelingsplichtig. Er is een MER gemaakt en daarover is advies uitgebracht door de Commissie MER. Op basis hiervan is ontheffing ex art. 19 WRO verleend voor de bouw van de nieuwe windturbines. De procedure voor de wijziging van het bestemmingsplan door de gemeente Eemsmond loopt nog.
De bouwvergunningen voor de nieuwe turbines zijn op 20 juni 2006 verleend.
Voor dit project is inmiddels een ontheffing ex art. 75 Flora- en Faunawet aangevraagd.

Wettelijk kader

Beschermde natuurmonumenten
Artikel 60, lid 1 en lid 2, van de Nb-wet '98 bepaalt dat besluiten welke genomen zijn op basis van de Nb-wet '67 (waaronder o.a. het besluit tot aanwijzing van de natuurmonumenten 'Waddenzee-II' en 'Dollard') gelden als besluiten welke genomen zijn op basis van artikel 10 van de Nb-wet '98 (besluiten ter aanwijzing van beschermde natuurmonumenten).

Artikel 10, lid 1, van de Nb-wet 1998 bepaalt dat de minister van LNV bij besluit een natuurmonument kan aanwijzen als beschermd natuurmonument.

Artikel 10a, lid 1, van de Nb-wet 1998 bepaalt dat de minister van LNV gebieden aanwijst ter uitvoering van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Lid 3 van dit artikel stelt dat de instandhoudingsdoelstelling van deze gebieden mede betrekking kan hebben op doelstellingen ten aanzien van het behoud, het herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied, anders dan vereist ingevolge de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Artikel V, lid 1, van de Wet van 20 januari 2005 tot wijziging van de Nb-wet 1998 in verband met Europeesrechtelijke verplichtingen bepaalt dat de besluiten van de minister van LNV houdende de aanwijzing van gebieden ter uitvoering van de Vogelrichtlijn gelden als besluiten bedoeld in artikel 10a van de Nb-wet 1998. Een besluit houdende de aanwijzing van een natuurmonument als bedoeld in artikel 10 van de Nb-wet 1998 vervalt volgens artikel V, lid 2 met ingang van het tijdstip waarop de wijzigingswet in werking treedt in de gevallen waarin dat beschermd natuurmonument geheel of gedeeltelijk deel uitmaakt van een gebied als bedoeld in artikel V, lid 1. Artikel 15a, lid 3, van de Nb-wet 1998, is van overeenkomstige toepassing, dus heeft de instandhoudingsdoelstelling van het Vogelrichtlijngebied mede betrekking op de doelstellingen ten aanzien van behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied zoals bepaald in het vervallen aanwijzingsbesluit.

Natura 2000-gebieden
Artikel 19d, lid 1, van de Nb-wet 1998 bepaalt dat het verboden is zonder vergunning, of in strijd met aan een dergelijke vergunning verbonden voorschriften of beperkingen, projecten of andere handelingen te realiseren c.q. te verrichten die, gelet op de instandhoudingsdoelstelling, de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in een Natura 2000-gebied kunnen verslechteren of een verstorend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor het gebied is aangewezen. Zodanige projecten of andere handelingen zijn in ieder geval projecten of handelingen die de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied kunnen aantasten.

Artikel 19e, sub a en sub b, van de Nb-wet 1998 bepaalt dat GS c.q. de minister van LNV bij het verlenen van een vergunning op basis van artikel 19d, lid 1, van de Nb-wet 1998 rekening houden met:

- de gevolgen die een project of andere handeling, waarop de vergunningaanvraag betrekking heeft, gelet op de instandhoudingsdoelstelling kan hebben voor een op grond van artikel 10a, lid 1, van de Nb-wet 1998 aangewezen gebied of het gebied waarvan de aanwijzing als zodanig in overweging is genomen als bedoeld in artikel 12, lid 3, van de Nb-wet 1998 en
- met een op grond van artikel 19a of artikel 19b, van de Nb-wet 1998, vastgesteld beheersplan.

Uit artikel 19f, lid 1, van de Nb-wet 1998 volgt dat voor nieuwe projecten of andere handelingen die niet direct verband houden met of nodig zijn voor het beheer van een Vogel- en/of Habitatrichtlijngebied, maar die afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of handelingen significante gevolgen kunnen hebben voor het desbetreffende gebied, de initiatiefnemer een passende beoordeling opstelt.

Conform artikel 19g, lid 1, van de Nb-wet 1998 kan een vergunning slechts worden verleend indien het bevoegd gezag uit de passende beoordeling zich ervan heeft verzekerd dat de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied c.q. de desbetreffende gebieden niet aangetast zullen worden.

Vergunningplicht

De Waddenzee is een gebied dat krachtens de richtlijn inzake het behoud van de Vogelstand (79/409/EEG) door de staatssecretaris van Landbouw is aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Het gebied is voorts bij de Europese Commissie aangemeld als Natura 2000-gebied. Op 19 mei 2003 heeft Nederland de Europese Commissie een lijst van 141 van deze Habitatrichtlijngebieden aangeboden. Op 8 december 2004 heeft de Europese Commissie bekend gemaakt dat zij deze lijst heeft vastgesteld.

Ik stel vast dat de oprichting en het in gebruik hebben van 21 windturbines in een nieuw windturbinepark in potentie de natuurlijke kenmerken en waarden van de beschermde gebieden Waddenzee en Dollard zouden kunnen aantasten. Daarnaast is in potentie aantasting van de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied Waddenzee mogelijk. Derhalve ben ik van mening dat de oprichting en het in gebruik hebben van 21 windturbines in een nieuw windturbinepark als vergunningplichtig onder de Nb-wet 1998 moeten worden aangemerkt.

Beleid

Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998 (hierna: de Handreiking)
In de Handreiking wordt het volgende gesteld:

"Als (een deel van) een bestaand beschermd natuurmonument en een Natura 2000-gebied samenvallen, gaan de bestaande, voor het natuurmonument geldende doelstellingen over de bescherming van natuurschoon en natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied over naar het nieuwe Natura 2000-gebied. De status van beschermd natuurmonument komt te vervallen voor het gedeelte van het beschermd natuurmonument dat deel uitmaakt van een Natura 2000-gebied. Wanneer dat gebeurt heeft de instandhoudingsdoelstelling voor dat gedeelte van het Natura 2000-gebied mede betrekking op de doelstellingen voor het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon of de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied, zoals bepaald in het vervallen besluit van het beschermde natuurmonument (artikel 15a, lid 3, Nb-wet 1998)."

In dat verband kan opgemerkt worden dat het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' de gehele voormalige staatsnatuurmonumenten 'Waddenzee-II' en 'Dollard' omvat. Omwille van inzicht in de wezenlijke kenmerken en waarden waarvoor dit natuurmonument is aangewezen (deze waarden maken immers sinds de inwerkingtreding van de Nb-wet '98 deel uit van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee') worden deze in de appendix van deze bijlage weergegeven en inhoudelijk meegenomen in de passende beoordeling.

Derde nota PKB Waddenzee
De vigerende PKB Waddenzee is de Derde Nota Waddenzee (2007). In deze nota is – voorzover relevant in relatie tot de onderhavige vergunningverlening – onder meer het volgende overwogen.

"De hoofddoelstelling voor de Waddenzee is de duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap. Om dit te bereiken is het beleid gericht op de duurzame bescherming en/of een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling van (...) en tevens o.a. op behoud van:
- *de landschappelijke kwaliteiten, met name rust, weidsheid, open horizon en natuurlijkheid inclusief duisternis.*

(...)
Plannen, projecten of handelingen zijn op grond van deze pkb mogelijk, mits zij passen binnen de hoofddoelstelling voor de Waddenzee en de toets van het afwegingskader, zoals vastgelegd in deze pkb, kunnen doorstaan.
(...)
Er mogen in de Waddenzee geen windturbines worden geplaatst. De toelaatbaarheid van plaatsing van windturbines in de nabijheid van het pkb-gebied zal van geval tot geval worden beoordeeld door toepassing van de criteria zoals opgenomen in het nationaal ruimtelijk beleid en het afwegingskader zoals aangegeven in deze pkb.
(...)
De op grond van deze pkb te beschermen en te behouden waarden en kenmerken vloeien direct voort uit de hoofddoelstelling van deze pkb. Deels betreft het waarden en kenmerken die Nederland op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en Faunawet moet beschermen en behouden. Deels betreft het waarden en kenmerken die het kabinet van dermate groot belang acht dat deze eveneens beschermd en behouden dienen te blijven.
Als algemene kwalitatieven instandhoudingsdoelstelling, voortvloeiend uit de Vogel- en Habitatrichtlijn, is vooruitlopend op definitieve vaststelling daarvan een voorlopige instandhoudingsdoelstelling geformuleerd. (...) Deze in algemene termen en in kwalitatieve bewoordingen geformuleerde instandhoudingsdoelstelling heeft, meer specifiek, betrekking op het in gunstige staat houden van de ecologische vereisten van de (...) genoemde kwalificerende soorten en habitats.
Bij besluitvorming over concrete projecten en activiteiten na totstandkoming of aanvulling van de aanwijzingsbesluiten ingevolge artikel 10a van de Natuurbeschermingswet 1998, moet bij de beoordeling van die projecten en activiteiten uitgegaan worden van de definitieve instandhoudingsdoelstellingen.
Onder de te beschermen en te behouden waarden en kenmerken worden in deze pkb verstaan:

(….)

- *biologische processen, waaronder de migratiemogelijkheden van dieren;*
- *gebiedsspecifieke planten- en diersoorten;*
- *fourageer-, broed- en rustgebieden van vogels, de werp-, rust- en zooggebieden van zeezoogdieren (…);*
- *landschappelijke kwaliteiten, met name rust, weidsheid, open horizon en natuurlijkheid inclusief duisternis;*

(…)

Plannen, projecten en handelingen zijn mogelijk mits zij passen binnen de gestelde beleidskaders en doelstellingen voor de Waddenzee, zoals vastgesteld in deze pkb. Voor zover wettelijke regelingen zich er niet tegen verzetten moet met alle (…) genoemde waarden en kenmerken in de afweging van plannen, en projecten en handelingen door het bevoegd gezag rekening gehouden worden. Dit afwegingskader laat onverlet dat ook aan eventuele andere wettelijke eisen moet worden voldaan.
(…)
Plannen, projecten en handelingen dienen de afwegingskaders van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn te doorlopen. Deze zijn nationaal geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet 1998 en de Flora- en Faunawet.
Voor de bescherming van de natuurlijke waarden en kenmerken van de Waddenzee is het afwegingskader van toepassing zoals vastgelegd in de Natuurbeschermingswet 1998.
(…)
Voor zover wettelijke regelingen zich er niet tegen verzetten, zal door het bevoegd gezag een zelfde afweging als bij de natuurwaarden moeten worden gemaakt ten aanzien van de (…) genoemde landschappelijke kwaliteiten.
(…)
Het realiseren van de doelstellingen voor de Waddenzee is, met name gezien de ecologische relaties, mede afhankelijk van de ontwikkelingsmogelijkheden die aan de natuur en andere functies geboden (kunnen) worden buiten het pkb-gebied.
(…)
Plannen, projecten of handelingen buiten het pkb-gebied, waarvan op grond van objectieve gegevens niet kan worden uitgesloten dat zij afzonderlijk of in combinatie met andere plannen, projecten of handelingen significante gevolgen hebben voor de, op grond van deze pkb, te beschermen en te behouden waarden en kenmerken van de Waddenzee, dienen aan de hoofddoelstelling van deze pkb te worden getoetst. (…) Bij beleidsvorming voor de met de Waddenzee in verbinding staande watersystemen, zoals bijvoorbeeld de Noordzee, het Rijn- en Eemsstroomgebied, vormt deze pkb een belangrijk gegeven. Deze externe werking zal vooral relevant zijn voor nieuwe en voor uitbreiding of wijziging van bestaande plannen, projecten of handelingen, o.a.:
(…)

- *aantasting van de kenmerkende open horizon door voorgenomen vestiging van windturbines en hoge permanente bouwwerken in de nabijheid van de Waddenzee"*

<u>Nota Ruimte</u>
"In zijn algemeenheid is het ruimtelijk beleid voor de VHR-, NB-wet- en EHS- gebieden gericht op het behoud, herstel en de ontwikkeling van de wezenlijke kenmerken en waarden van een gebied.
De bescherming van de wezenlijke kenmerken en waarden vindt plaats door toepassing van een specifiek afwegingskader, het zogenoemde "nee, tenzij"-regime.
(…)
De wezenlijke kenmerken en waarden zijn de actuele en potentiële waarden, gebaseerd op de natuurdoelen voor het gebied. Het gaat daarbij om: de bij het gebied behorende natuurdoelen en -kwaliteit, geomorfologische en aardkundige waarden en processen,de waterhuishouding, de kwaliteit van bodem, water en lucht, rust, stilte, donkerte en openheid, de landschapsstructuur en de belevingswaarde."

<u>Interprovinciaal Beleidsplan Waddenzee</u>
In het Interprovinciaal Beleidsplan Waddenzeegebied staat dat plaatsing van windturbines <u>in</u> de Waddenzee uitgesloten wordt en dat plaatsing daarbuiten onder voorwaarden mogelijk is:

"Een windmolenpark op deze schaal, maar ook een enkele windmolen in de Waddenzee, is echter niet te verenigen met de doelstelling om er het landschappelijk open karakter te bewaren.
De invloed van (een) windmolen(s) op het aangrenzende vasteland is van een andere orde dan in de Waddenzee zelf. Afhankelijk van de plaats, in een meer of minder open omgeving, niet of wel nabij andere hoog opgaande bouwwerken, varieert het effect van windmolens op de landschapsbeleving van verstorend tot misschien zelfs versterkend. Hoewel er op het vasteland sprake is van locaties buiten het plangebied is er tot op een zekere afstand een directe relatie met het landschapsbeeld van het Waddengebied.
Dat brengt ons tot het beleidsstandpunt dat de plaatsing van windturbines in het plangebied niet toelaatbaar is.
Daarnaast geldt dat binnen een zone van twee kilometer tot de plangrens, dus op het vasteland en eilanden, windmolens alleen geplaatst kunnen worden wanneer dit aanvaardbaar is vanuit ornithologische

overwegingen. Bij grootschalige opwekking van windenergie door middel van lijnen of clusters met een totaal vermogen van meer dan 1 MW dienen de windmolens bij voorkeur te worden gegroepeerd in de nabijheid van het landschapsbeeld bepalende elementen. [...] Voor de provincie Groningen kunnen bedoelde parken worden opgericht op locaties nabij de Eemshaven en Delfzijl [...].”

Provinciaal Omgevingsplan Groningen (POP2)
Het POP2 van de provincie Groningen wijst onder andere de Eemshaven aan als gebied waar windenergie ontwikkeld kan worden en vermeldt enkele aandachtspunten m.b.t. de landschappelijke inpassing van windparken:

“*We zien opwekking van windenergie als een industriële activiteit die thuis hoort op industrieterreinen. We willen daarom kijken naar schaalvergroting of uitbreiding van de bestaande regionale windparken in Delfzijl, Eemshaven en Lauwersoog. (...) Om een goede ruimtelijke invulling van deze windmolenparken te krijgen dient aandacht te worden geschonken aan:*

- *benutting van de bestaande mogelijkheden inclusief eventuele vervanging van bestaande windmolenparken;*
- *de invloed van het Waddengebied;*
- *de Vogelrichtlijn;*
- *het Interprovinciaal Beleidsplan Waddenzeegebied;*
- *belangen van landbouw en natuur en landschap.*

Binnen regionale windparken is de ashoogte van windturbines niet aan een maximum gebonden. Bij de invulling van deze parken vragen wij aandacht te schenken aan veiligheid, geluid, lichthinder, telecommunicatie, draairichting, kleurstelling en aantal wieken.”

PASSENDE BEOORDELING

Uit artikel 19f, lid 1, van de Nb-wet 1998 volgt dat voor nieuwe projecten of andere handelingen die niet direct verband houden met of nodig zijn voor het beheer van een Natura 2000-gebied, maar die afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of handelingen significante gevolgen kunnen hebben voor het desbetreffende gebied, de initiatiefnemer een passende beoordeling opstelt.

Artikel 19g, lid 1, van de Nb-wet 1998 stelt dat een vergunning slechts verleend kan worden indien het bevoegd gezag zich er uit de passende beoordeling van verzekerd heeft dat de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied niet zal worden aangetast.

Mogelijk significante gevolgen
Het Europese Hof van Justitie heeft in zijn uitspraak van 7 september 2004 aangegeven dat een passende beoordeling slechts dan achterwege kan worden gelaten indien op grond van objectieve gegevens kan worden uitgesloten dat uitvoering van de werkzaamheden afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor dat gebied.

Naar mijn mening zijn dergelijke gevolgen, naar de aard van de aangevraagde activiteit, niet op voorhand, op basis van objectieve gegevens, uit te sluiten. Derhalve concludeer ik dat een passende beoordeling conform artikel 19f van de Nb-wet 1998 vereist is.

Een passende beoordeling houdt in dat op basis van de beste wetenschappelijke kennis ter zaken, alle aspecten van een plan of project die op zichzelf of in combinatie met andere plannen of projecten de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar kunnen brengen geïnventariseerd moeten worden.

OVERWEGINGEN

Geen beheer, nieuw project
De voorgenomen activiteiten hebben geen direct verband met en zijn niet nodig voor het beheer van het Natura 2000-gebied ‘Waddenzee’. De activiteiten zijn voorts nog niet eerder in exact dezelfde vorm beoordeeld in het kader van de Nb-wet 1998.

Passende beoordeling
Zoals reeds hierboven vermeld is een passende beoordeling van de oprichting en het gebruik van het nieuwe windpark nodig om vast te stellen of er significante negatieve effecten op de natuurwaarden van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' zullen optreden.

U hebt een passende beoordeling bij uw aanvraag gevoegd, getiteld 'Windpark Eemshaven. Effectenstudie in het kader van de Natuurbeschermingswet'. Deze beoordeling is opgesteld door van Alterra te Wageningen. Deze passende beoordeling heeft betrekking op het gehele geplande windpark van 88 windturbines en niet slechts op 21 door de VVO aangevraagde turbines. Aangezien dit deel van het windpark in termen van (cumulatieve) effecten onlosmakelijk verbonden is met de overige delen van het windpark, zijn mijn overwegingen, tenzij anders vermeld, ook gewijd aan de effecten van het windpark als geheel.

Looptijd vergunning
U heeft een vergunning voor onbepaalde tijd aangevraagd. In verband met de ontwikkelingen in de Eemshaven en de daarmee mogelijk gepaard gaande wijziging van effecten op het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' ben ik van oordeel dat de tijdsperiode waarbinnen de turbines worden opgericht, gelimiteerd dient te worden. Dit om te voorkomen dat de passende beoordeling niet meer representatief zou zijn voor de situatie ter plekke.
Voor de aanwezigheid c.q. het gebruik van de windturbines in het Eemshavengebied wordt wél vergunning voor onbepaalde tijd verleend.

Hieronder volgt mijn beoordeling van de aangeleverde passende beoordeling, de toetsing van de activiteit aan beleid en de conclusies.

ECOLOGIE

Kwalificerende waarden
De wezenlijke kenmerken en waarden van de natuurmonumenten 'Waddenzee-II' en 'Dollard' en van Vogel- en Habitatrichtlijngebied 'Waddenzee' zijn door mij in appendix 1 van dit besluit weergegeven.

Selectie
De windturbines worden buiten het beschermde gebied Waddenzee geplaatst; de effecten betreffen daarom gevallen van externe werking. Effecten op habitattypen kunnen worden uitgesloten omdat de windturbines buiten het beschermde gebied geplaatst zullen worden en deze geen fysieke invloed uitoefenen op het beschermde gebied. Effecten op habitatsoorten kunnen worden uitgesloten voor de habitatsoorten zeeprik, rivierprik en fint, omdat deze onder water niets zullen merken van het windturbinepark. De habitatsoort grijze zeehond komt niet voor in deze omgeving.

Naar de aard van de aangevraagde activiteit zullen eventuele negatieve effecten zich beperken tot de volgende kenmerken en waarden:
- gewone zeehond;
- vogels;
- landschappelijke schoonheid en natuurschoon;
- rust.

De laatste twee kenmerken zijn kenmerken van het voormalig natuurmonument 'Waddenzee-II'.

Effectenanalyse en significantiebeoordeling
In de aangeleverde passende beoordeling worden de hiernavolgende, samengevatte, stellingnames gepresenteerd (en onderbouwd).

Effecten op de gewone zeehond
Verstoring van rustende gewone zeehonden
Een mogelijk effect van de oprichting van het nieuwe windpark is verstoring van zeehonden (alleen Gewone Zeehond; de Grijze Zeehond komt niet voor in de nabijheid van de Eemshaven). Zo nu en dan worden rustende zeehonden waargenomen op het Uithuizer Wad respectievelijk Hond en Paap, zandplaten ten westen en ten oosten van de Eemshaven. Deze zandplaten liggen echter

zodanig ver verwijderd van de Eemshaven (> 5 km) en bovendien ver buiten de maximale 40 dB(A) nachtcontour, dat verstoring van de daar aanwezige zeehonden uitgesloten is.
CONCLUSIE: Er zal geen sprake zijn van negatieve effecten van de voorgenomen activiteit op rustende gewone zeehonden.

Effecten op vogels
Verstoring van broedvogels
In het gebied rond de Eemshaven broeden verschillende vogels, zoals de bruine kiekendief, de velduil, de kluut en de tureluur. Uit onderzoek blijkt dat broedvogels in het algemeen niet verstoord worden door de aanwezigheid van een windturbinepark. De oprichting van het nieuwe windturbinepark zouden broedvogels kunnen verstoren door de grotere drukte in het gebied. Om dit potentiële effect te voorkomen, zal een zone van 50 meter rond de locatie ongeschikt gemaakt worden als broedplaats door linten van zilverfolie te plaatsen.
CONCLUSIE: Met inachtneming van deze maatregel zal er geen sprake zijn van een significante negatieve effecten van de voorgenomen activiteit in termen van verstoring van broedvogels.

Verstoring van pleisterende vogels
Door de aanleg van het windpark gaan de haven als rustgebied voor meeuwen en het oostelijk haventerrein als rustgebied voor de wulp verloren. In de directe omgeving van de Eemshaven zijn echter alternatieven voor deze vogels. Bovendien gaat het, afgezet tegen het totaal vogels in de Waddenzee, om een laag aantal.
CONCLUSIE: Er zal geen sprake zijn van een significant negatief effect van de voorgenomen activiteit in termen van verstoring van pleisterende vogels.

Aanvaringen met pleisterende vogels
Er kan, met name 's nachts, sterfte optreden onder pleisterende vogels als gevolg van aanvaringen met de turbines. De trefkans is soortafhankelijk vanwege de verschillende vlieghoogtes van de verschillende soorten. De sterfte als gevolg van aanvaringen is gemiddeld 1.5% van de lokale populatie en varieert tussen de 0% (visdief) en de 6% (smient) van de lokale populatie pleisterende vogels. Afgezet tegen de concept-instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' voor niet-broedvogels is de sterfte, betrokken op het hele waddengebied, ver onder de 1% voor alle soorten behalve de tureluur, die op exact 1% zit. Voor de tureluur geldt echter een concept-instandhoudingsdoelstelling die zeer ver onder het daadwerkelijk in het gebied getelde aantal tureluurs zit (1200, in plaats van de 41717 die SOVON in 2000 in het gebied telde). De feitelijke sterfte van pleisterende tureluurs als gevolg van het nieuwe windpark is dus zeer veel lager dan 1%. Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat de instandhoudingsdoelstelling voor deze soort niet in gevaar gebracht wordt door het windpark.
CONCLUSIE: Er zal geen sprake zijn van een significant negatief effect van de voorgenomen activiteit in termen van sterfte van pleisterende vogels door aanvaringen. Mocht uit de resultaten van de monitoring een negatiever beeld naar voren komen dan beschreven in de passende beoordeling, dan kunnen de voorwaarden van de vergunning aangepast worden of kan de vergunning in het uiterste geval ingetrokken worden.

Aanvaringen met trekvogels
Ook onder trekvogels, die het park in het voor- en najaar in groten getale passeren, kan sterfte optreden als gevolg van aanvaringen met de turbines. Dit probleem speelt vooral tijdens de dagtrek; de nachttrek vindt boven rotorhoogte plaats. De sterfte wordt in de passende beoordeling geschat op gemiddeld 0.20% tijdens de voorjaars- en 0.24% tijdens de najaarstrek. Het zaal daarbij voornamelijk om zangvogels als de spreeuw gaan: niet-kwalificerende soorten. Dit heeft te maken met de vlieghoogte van de verschillende vogelsoorten.
Tijdens de voorjaarstrek treedt stuwing op bij de Eemshaven. Dit vergroot de kans op zogenaamde rampnachten, waarin als gevolg van slechte weersomstandigheden grote aantallen vogels ineens het slachtoffer worden van een aanvaring. Om de kans op het voorkomen van deze situatie te minimaliseren, is een voorwaarde verbonden aan deze vergunning die het stilzetten van de turbines onder bepaalde weersomstandigheden verplicht stelt.
CONCLUSIE: Onder deze voorwaarde zal er geen sprake zijn van een significant negatief effect van de voorgenomen activiteit in termen van sterfte van trekvogels door aanvaringen.

Barrièrewerking voor trekvogels
Als gevolg van de plaatsing van het windpark in het oostelijke deel van de Eemshaven, die op de trekroute ligt, gaat er van het windpark een barrièrewerking uit. Dit houdt in dat vogels moeten

omvliegen op hun trekroute en daardoor meer energie verbruiken dan in de huidige situatie. Dit probleem speelt, net zoals het hierboven genomen probleem van aanvaringen, vooral tijdens de dagtrek, omdat de nachttrek boven rotorhoogte plaatsvindt.
De vogels die door het gebied trekken, leggen in het algemeen vele duizenden kilometers af op hun trekroute. De barrièrewerking zal slechts een verlenging van 2 à 3 kilometers veroorzaken, een op de totale afstand te verwaarlozen afstand.
CONCLUSIE: Er zal geen sprake zijn van een significant negatief effect van de voorgenomen activiteit in termen van barrièrewerking voor trekvogels.

Effecten op het natuurschoon van het beschermde gebied
In het aanwijzingbesluit van het staatsnatuurmonument 'Waddenzee-II' wordt als kenmerk van het gebied de landschappelijke schoonheid genoemd:
"Het weidse karakter, het vrije spel der elementen, de voortdurende wijziging van de grenzen van land en water en de grote vormenrijkdom bieden de mogelijkheid tot het opdoen van wisselende en boeiende ervaringen en zijn wezenlijke kenmerken van het gebied. Essentieel is dat de invloed van de menselijke activiteiten op het landschap in het niet zinkt bij het stempel dat de natuurlijke elementen op de Waddenzee drukken. Het landschap kenmerkt zich door zijn vrijwel ongeschonden en open karakter."
Voorts bepaalt art. 15a lid 3 van de Nb-wet 1998 dat de instandhoudingsdoelstelling van een Natura 2000-gebied zijnde een voormalig natuurmonument mede betrekking heeft op "het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon" van het gebied.

Om het nadelige effect van de windturbines op het natuurschoon zoveel mogelijk te beperken, wordt door de initiatiefnemer gekozen voor een lijnopstelling van in dezelfde richting draaiende windturbines. Deze zullen 's nachts geen verlichting gaan voeren en zullen dan ook geen lichthinder veroorzaken.

De aangevraagde opstelling en inrichting van het windpark is op basis van het MER gekozen uit 6 alternatieven omdat dit het MMA (meest milieuvriendelijke alternatief) zou zijn; de redenering daarachter is het feit dat met deze opstelling en inrichting de grootste CO_2-emissie vermeden wordt. Het is echter (ook op basis van het MER) duidelijk dat dit landschappelijk gezien zeker niet het beste alternatief is.

De oprichting van 88 windturbines met een tiphoogte van maximaal 150 m, ter vervanging van turbines met een tiphoogte van rond de 46,5 meter, zou een aantasting kunnen vormen van het natuurschoon van de Waddenzee en de Dollard. De oprichting van deze windturbines leidt tot een toename in de theoretische zichtafstand van het windpark van ongeveer 29 km tot ongeveer 47,5 km (volgens de berekeningsmethode uit het EC-LNV-rapport "Handreiking landschap en windturbines"). De nieuwe, hogere windturbines zullen onder heldere weersomstandigheden dus tot op 18,5 km verder te zien zijn dan de huidige turbines. De nieuwe windmolens zullen op basis van deze berekening zichtbaar zijn vanuit meer dan 12% van het oppervlak van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee'.

Gelet op het bovenstaande ben ik van oordeel dat er ten aanzien van de zichtbaarheid van de 88 voorgenomen windturbines in de Eemshaven en Emmapolder sprake is van een significant effect op de instandhoudingsdoelstelling met betrekking tot natuurschoon.

Volgens de PB zullen de nieuwe windturbines in verband met de meteorologische omstandigheden en het oplossend vermogen van het menselijk oog in feite niet tot op de maximale afstand (de PB houdt hiervoor 44 km aan) zichtbaar zijn, maar tot op ongeveer 15.6 km in de omgeving. Het zicht is volgens de PB ongeveer 68% van de tijd goed genoeg om de windturbines tot op deze afstand te zien. Gelet op de hiervoor door mij aangegeven berekening deel ik de door u in uw PB weergegeven conclusie niet dat de zichtbaarheid zich beperkt tot ongeveer 15.6 km in de omgeving en dat het zicht daarvan volgens de PB ongeveer 68% van de tijd goed genoeg is om de windturbines tot op deze afstand te zien. Dat is met betrekking tot het aspect natuurschoon niet van wezenlijk belang.

CONCLUSIE: De oprichting en het gebruik van de totaal 88 voorziene windturbines in en rond de Eemshaven zelf, inclusief de Emmapolder, zorgen voor een significante aantasting van het natuurschoon van de Waddenzee en de Dollard. De plaatsing van de windturbines in de Eemshaven zelf en de Emmapolder heeft dan ook een significante negatieve invloed op het

behoud, het herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon in de Waddenzee en de Dollard. Van herstel en ontwikkeling van het natuurschoon kan in dit geval geen sprake zijn. Van behoud evenmin, gezien de grote delen van de Waddenzee van waar uit de windturbines zichtbaar zullen zijn, ook ten opzichte van de huidige situatie. Het feit dat de turbines niet onder alle weersomstandigheden even goed en/of ver zichtbaar zullen zijn, doet niet af aan het feit dat er sprake is van een permanente, significante aantasting.

Nu er sprake is van significante effecten en derhalve niet de zekerheid bestaat dat de natuurlijke kenmerken van het desbetreffende gebied c.q. de desbetreffende gebieden niet aangetast zullen worden dient op basis van art. 19g lid 2 Nb-wet 1998, alvorens te kijken of er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang, te worden bezien of er alternatieven zijn.

In het onderhavige geval blijkt er wel een alternatief te zijn, namelijk het niet toestaan van de nieuwbouw van turbines in de Emmapolder. Dit is, in tegenstelling tot de Eemshaven zelf, een gebied met een agrarisch karakter dat op dit moment vanaf het wad een minder geschonden horizon laat zien en waarbij het industriële karakter, in tegenstelling tot de Eemshaven, ontbreekt. Weliswaar staan er ook nu al windmolens in de Emmapolder, en zelfs meer (49) dan er in de aanvraag voorzien worden (20), maar de bestaande turbines zijn zoveel lager dan de voorziene nieuw te plaatsen windmolens (42 tot 47 meter tiphoogte; 1/3 van de tiphoogte van de nieuwe molens) dat het nieuwe park een volkomen ander en veel ingrijpender beeld laat zien, zoals ook op te maken is uit de bij de aanvraag gevoegde visualisaties van het nieuwe windpark. In de passende beoordeling wordt opgemerkt dat de plaatsing van deze hoge windmolens in de Emmapolder sterker opvalt dan de referentiesituatie en dat het park gevoelsmatig “dichterbij” lijkt te komen door de nieuwe, hoge turbines in de Emmapolder. De plaatsing van de 20 nieuwe windturbines in de Emmapolder vormt dan ook een aantasting van het behoud, het herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon van het Natura 2000-gebied ‘Waddenzee’. In tegenstelling tot bij de windturbines in de Eemshaven is bij de Emmapolder, vanwege het ontbreken van het industriële karakter ervan, herstel van natuurschoon mogelijk. Immers, als op termijn de bestaande turbines zouden verdwijnen, is het agrarisch karakter en daarmee de openheid en weidsheid van het landschap volledig hersteld.

Zowel het Interprovinciaal Beleidsplan Waddenzee als het POP2 van de provincie Groningen wijzen de Eemshaven aan als een geschikte locatie voor de ontwikkeling van windenergie, omdat windturbines op die locatie aansluiten bij reeds bestaande, het landschapsbeeld bepalende elementen. De in de Eemshaven aanwezige moutfabriek met zijn hoge schoorsteen en de aanwezige hoogspanningsmasten geven de Eemshaven, ook vanaf de Waddenzee gezien, reeds een sterk industrieel karakter. Een industrieel karakter dat nog versterkt zal worden met de verwachte komst van energiecentrales. Nieuw geplaatste windturbines in de Eemshaven zelf zullen dit industriële karakter misschien versterken, maar niet veranderen. In die zin staat de plaatsing van hoge windturbines in de Eemshaven “het behoud, herstel en de ontwikkeling van het natuurschoon” niet in de weg.

Op basis van het voorgaande heb ik de vergunning voor de oprichting van de windturbines in de Emmapolder geweigerd.

Eveneens gelet op het voorgaande verleen ik vergunning voor de 21 voorgenomen windturbines van de VVO in de Eemshaven, omdat de plaatsing van deze turbines in de Eemshaven zelf niet zorgt voor een significante aantasting van het natuurschoon van de Waddenzee en de Dollard.

Effecten op de rust in het beschermde gebied
Verstoring van de rust in het gebied rond de Eemshaven
Door de plaatsing van grotere windmolens die meer geluid produceren schuift de geluidscontour van het windpark Eemshaven iets verder op in de richting van en binnen de Waddenzee. Concreet wordt 21 hectare van het beschermde gebied extra belast met meer dan 40 dB(A) nachtcontour buiten de reeds (in het kader van de Wet milieubeheer) vergunde contour. Dit komt neer op 0,008% van de totale oppervlakte van de Waddenzee.
CONCLUSIE: Er zal geen sprake zijn van een significante verstoring van de rust in de Waddenzee als gevolg van de voorgenomen activiteit.

Cumulatieve effecten

Ten aanzien van de betrokken vogelsoorten alsmede voor wat betreft de aspecten 'vogelslachtoffers' en 'verstoring' zijn de volgende cumulatieve effecten denkbaar met de volgende reeds bestaande dan wel geplande activiteiten:

- Electriciteitscentrale Eemshaven: verstoring van pleisterende vogels
- Glastuinbouwgebied Eemshaven: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels
- Windpark Delfzijl-Noord: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels
- Windpark Delfzijl-Zuid: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels
- Windpark Wybelsumer Polder: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels
- Windturbines Larrelter Polder: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels
- Windpark Riffgat: verstoring van pleisterende vogels, sterfte van pleisterende c.q. trekvogels

Cumulatie van slachtoffers (van pleisterende en trekvogels)
Hierbij moeten twee vormen van cumulatie onderscheiden worden.

In het geval van het Glastuinbouwgebied Eemshaven gaat het om een mogelijke aantrekkende werking van het licht van de kassen bij nacht, met een verhoogd risico op aanvaringen en dus een hogere sterfte binnen het windpark zelf tot gevolg. In hoeverre dit risico voorkomen kan worden door afscherming van het kassencomplex, zal moeten blijken uit de passende beoordeling voor dit project. Het ligt niet in de macht van de initiatiefnemers van het Windpark Eemshaven om dit te voorkomen. Bij de vergunningverlening voor het kassencomplex zal derhalve rekening gehouden moeten worden met cumulatieve effecten met het windpark.

In het geval van de andere windparken gaat het om cumulatie van aanvaringsslachtoffers binnen deze andere windparken. Verschillende niet-significante hoeveelheden aanvaringsslachtoffers zouden samen tenslotte een wél significante hoeveelheid slachtoffers kunnen vormen. Uit de passende beoordeling komt naar voren dat de Duitse overheden uitgaan van een "verwaarloosbaar" aantal slachtoffers als gevolg van de Duitse windparken. Dat betekent dat alleen van de Nederlandse windparken in de omgeving van de Waddenzee cijfers bekend zijn als het gaat om aanvaringsslachtoffers. Nu blijken de aantallen gemeten c.q. voorziene aanvaringsslachtoffers van, respectievelijk, de windparken Delfzijl-Zuid en Delfzijl-Noord erg laag te zijn. Optelling van de slachtoffers onder pleisterende en trekvogels als gevolg van deze parken bij de prognoses voor Windpark Eemshaven levert ook cumulatief naar schatting in geen enkel geval een verhoging van de mortaliteit met 1% of meer op, met uitzondering van de Wilde Eend. De schattingsmethode gaat echter uit van een (waarschijnlijke) onderschatting van de populatie wilde eenden in de Waddenzee en gaan ten onrechte uit van een dagelijkse slaaptrek van deze soort. Daarom zal de bouw van Windpark Eemshaven in de praktijk ook in het geval van de Wilde Eend geen verhoging van de mortaliteit met 1% of meer opleveren.

Cumulatie van verstoring (van pleisterende vogels)
Ook als de effecten van alle bovengenoemde activiteiten gesommeerd worden, zijn deze niet significant, zo blijkt uit de passende beoordeling. Zelfs als alle vogels waarvoor dit probleem speelt uit het gebied verjaagd zouden worden, zou immers minder dan 5% van de populatie per soort in de Waddenzee beïnvloed worden.

Concluderend kan gesteld worden dat geen cumulatieve gevolgen te verwachten zijn met betrekking tot de relevante natuurlijke kenmerken van de 'Waddenzee'. Als uit de resultaten van de monitoring blijkt dat de aannames waarop deze inschatting gebaseerd zijn onjuist blijken en er bijvoorbeeld toch sprake is van een significant negatief effect in termen van sterfte van pleisterende- of trekvogels, dan kunnen de voorwaarden van de vergunning aangepast worden of kan de vergunning in het uiterste geval ingetrokken worden.

VerenigingAfwegingskader Derde nota PKB Waddenzee
Met het doorlopen van het afwegingskader zoals opgenomen in artikel 19f, lid 1, van de Nb-wet 1998 is in het onderhavige geval materieel aan de vereisten van het pkb-afwegingskader voldaan, nu het aspect rust hiervoor (onder “effecten op de gewone zeehond” en “effecten op de rust in het beschermde gebied”) al is overwogen.

Afwegingskader Nota Ruimte
Aangezien het afwegingskader van de Nota Ruimte het afwegingskader van de Habitatrichtlijn volgt, is met het doorlopen van het afwegingskader zoals opgenomen in artikel 19f, lid 1, van de Nb-wet 1998 in het onderhavige geval materieel aan de vereisten van het afwegingskader het gewijzigde kabinetsstandpunt Nota Ruimte voldaan, nu de kenmerken rust en stilte (zie onder “effecten op de gewone zeehond” en “effecten op de rust in het beschermde gebied”) hiervoor reeds apart zijn overwogen.

BESPREKING VAN INSPRAAK

Naar aanleiding van deze aanvraag zijn, op grond van artikel 44, lid 3, van de Nb-wet 1998, Gedeputeerde Staten van de provincies Groningen en Fryslân en Burgemeester en Wethouders van de gemeente Eemsmond in de gelegenheid gesteld over deze aanvraag hun zienswijze kenbaar te maken. Ingevolge artikel 4:8 van de Algemene wet bestuursrecht zijn RWS Waterdistrict Waddenzee, de Waddenvereniging, Vogelbescherming Nederland, Stichting WAD, Stichting Faunabescherming, Stichting het Groninger Landschap, Stichting Windhoek, Vereniging Natuurmonumenten, Gemeinde Krummhörn, Stadt Borkum, Stadt Emden, Landkreis Aurich, WSD Nordwest, NABU Kreisgruppe Emden, BUND Regionalgeschäftsstelle Aurich en de Regierungsvertretung Oldenburg in de gelegenheid gesteld tot het indienen van een zienswijze betreffende de onderhavige aanvraag.

Gedeputeerde Staten van de provincie Fryslân, RWS Waterdistrict Waddenzee, de Waddenvereniging, Vogelbescherming Nederland, WSD Nordwest en Stadt Borkum hebben van deze gelegenheid gebruik gemaakt.

Hierna volgt een weergave van de ontvangen zienswijzen. Daar waar opmerkingen en suggesties niet reeds hiervoor (impliciet) aan de orde zijn geweest dan wel binnen mijn inhoudelijke overwegingen reeds aan deze inspraak volledig tegemoet is gekomen, volgt een reactie van mijn zijde (cursief weergegeven).

Rijkswaterstaat Noord-Nederland Waterdistrict Waddenzee (hierna: RWS)
RWS brengt als zienswijze in dat van het windturbinepark de volgende nadelige effecten zijn te verwachten op de bewaking van de vaarwateren rond de Eemshaven:

1. Veelvuldig optreden van valse echo’s, veroorzaakt door meervoudige reflecties tussen radartorens, grote schepen en nieuwe (hoge) bebouwing en objecten.
2. Gedeeltelijk wegvallen van het dekkingsgebied van het radarstation Oudeschip op de redegebieden en het vaarwater Oude Westereems.
3. Geheel wegvallen van het zicht nabij de zeedijk op bovengenoemde te bewaken gebieden.
4. De bestaande microwavelink tussen Borkum Radar en de verkeerscentrale de Knock wordt thans reeds belemmerd door de gebouwen van de beide Electrabelcentrales. Deze zal nog verder onderbroken en/of gestoord worden indien zich in het straalpad van circa 50 meter breed hoge gebouwen of objecten worden gesitueerd.

De verkeersveiligheid op de genoemde vaarwateren is geen door de Nb-wet 1998 te beschermen belang. In verband met het specialiteitsbeginsel is het voor mij niet mogelijk om met dit belang rekening te houden bij mijn besluitvorming.

Waddenvereniging
De Waddenvereniging brengt verschillende zienswijzen in ten aanzien van de voorgenomen activiteiten.

Ten eerste maakt zij drie algemene opmerkingen over het rapport "Windpark Eemshaven, Effectenstudie in het kader van de Natuurbeschermingswet" dat als passende beoordeling bij de aanvraag is gevoegd en dat als bijlage 2 bij deze vergunning opgenomen is (hierna: het rapport):

1. De Nb-wet 1998 en de Vogel- en Habitatrichtlijn hanteren een andere volgorde van beoordeling dan in het onderzoek is toegepast. Door deze herordening van criteria is er onvoldoende aandacht voor mogelijke mitigatie en compensatie.

De Nb-wet 1998 gaat uit van de volgende volgorde in de beoordeling:
- *indien een activiteit significante negatieve gevolgen op de kenmerken van een beschermd gebied kan hebben, moet er een passende beoordeling plaatsvinden (art. 19f lid 1 Nb-wet 1998);*
- *uit een passende beoordeling moet blijken of de activiteit daadwerkelijk tot significante negatieve effecten op de kenmerken van het betrokken gebied zal leiden (art. 19g lid 1 Nb-wet 1998);*
- *indien er inderdaad significante negatieve effecten zullen optreden, kan de vergunning, bij ontbreken van alternatieve oplossingen, alleen verleend worden indien er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang, onder voorwaarde dat er compensatie plaatsvindt (art. 19g lid 2 Nb-wet 1998).*

Los van de volgorde die het aanhoudt, concludeert het rapport dat de sloop van het oude windturbinepark en de oprichting en het in gebruik hebben van het nieuwe windturbinepark niet zal leiden tot significante negatieve effecten op de kenmerken van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee'. Uitgaande van de juistheid van die conclusie is het logisch dat het rapport geen aandacht besteedt aan compensatie.
Aan mitigatie is wel aandacht besteed, onder meer op die onderdelen (zoals rampnachten; zie mijn reactie op de zienswijze van GS van Fryslân onder 3) waarop ik vond dat het rapport c.q. de aanvraag onvoldoende garanties boden, heb ik mitigerende maatregelen als voorwaarde aan deze vergunning verbonden.

2. Het is onduidelijk waarom de Nb-wet 1967 genoemd wordt in het rapport, terwijl art. 60 Nb-wet 1998 besluiten op grond van de Nb-wet 1967 tot besluiten op grond van de Nb-wet 1998 maakt.

Het is juist dat de Nb-wet 1967 niet meer relevant is, maar naar mijn mening hebben de verwijzingen naar deze wet in het rapport niet tot onduidelijkheden of onjuistheden geleid.

3. In de inleiding en op de bijbehorende kaart (figuur 1) wordt gesproken over in totaal 88 windturbines. In paragraaf 5.3.3 (Verstoring) lijken in figuur 9 echter slechts 79 windturbines opgenomen te zijn. Dat roept de vraag op of in de effectenstudie in het algemeen en de paragraaf over verstoring in het bijzonder wel het juiste uitgangspunt is gehanteerd.

Het lijkt er inderdaad op dat in figuur 9 te weinig windturbines in met name de Emmapolder ingetekend zijn. Ik heb de aanvrager om opheldering gevraagd. Deze heeft mij aangegeven dat er hier sprake was van een redactiefout, waardoor een verkeerde figuur in de tekst terecht gekomen is. De beoordeling heeft wel degelijk plaatsgevonden op basis van het juiste aantal turbines.

Ten tweede heeft de Waddenvereniging een aantal vragen en opmerkingen bij de in het rapport beschreven effecten van het windturbinepark op vogels:

4. De effecten op vogels lijken te zijn vergeleken met de huidige situatie, dat wil zeggen inclusief het huidige windturbinepark op deze locatie. De Waddenvereniging is van oordeel dat het hier om een geheel nieuw project gaat, waarbij vergeleken dient te worden met de situatie waarbij er geen windmolens aanwezig zijn.

De referentie voor de effecten op vogels wordt inderdaad gevormd door de nulsituatie, in relatie tot de concept-instandhoudingsdoelstellingen met betrekking tot de verschillende vogelwaarden waar het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' voor aangewezen is. De aanvrager heeft de sterfte onder pleisterende vogels in de passende beoordeling dan ook zowel uitgedrukt in absolute aantallen als in aantallen ten opzichte van de instandhoudingsdoelstellingen. De passende beoordeling toont naar mijn mening in voldoende mate aan dat de instandhoudingsdoelstellingen van dit gebied niet in gevaar gebracht worden door de oprichting van dit nieuwe windpark.

5. Op basis van tabel 2 op bladzijde 48 kan worden geconcludeerd dat gemiddeld 1,5% van de aanwezige populatie aan pleisterende vogels jaarlijks sterft door het windturbinepark, terwijl de onderzoekers stellen dat jaarlijks 25% van een vogelpopulatie sterft door allerlei andere oorzaken. Op basis van deze cijfers concluderen de onderzoekers dat de sterfte door het windpark een geringe bijdrage aan de jaarlijkse sterfte levert en geen negatief gevolg zal hebben voor de instandhouding van de populaties. Het percentage van 1,5% is echter geenszins gelijkmatig verdeeld over de populaties van de verschillende vogelsoorten. Voor de smient geldt bijvoorbeeld de prognose dat jaarlijks 6% zal sterven door het windturbinepark. Dat is een toename van de jaarlijkse sterfte met 24%. De Waddenvereniging is van mening dat dit geen geringe bijdrage is en dat niet onderbouwd is dat er geen negatief gevolg zou zijn voor de instandhouding van populaties van de specifieke vogelsoorten.

Tabel 2 in de passende beoordeling gaat uit van de in het Eemshavengebied getelde aantallen vogels per soort. Niet deze aantallen, maar de instandhoudingsdoelstellingen voor het Waddenzeegebied als geheel, in het licht van de huidige populatie in het Waddenzeegebied als geheel, vormen de referentie voor effectbeoordeling. Uit een vergelijking van de prognose van de sterfte met deze laatste cijfers (zoals o.a. weergegeven in tabel 8 van de passende beoordeling) blijkt dat voor elk van de soorten de sterfte onder de 1%-mortaliteitsnorm blijft. Er is dan ook geen sprake van grote toenames van de sterfte zoals de Waddenvereniging hier voorrekent.

Overigens heeft de aanvrager in de aanvulling op de passende beoordeling de jaarlijkse adulte mortaliteit per vogelsoort aangegeven. Daaruit blijkt dat de werkelijke jaarlijkse adulte mortaliteit voor de meeste soorten, waaronder de smient, lager ligt dan 25%.
Tevens heeft de aanvrager in deze aanvulling aangegeven dat de schatting van de sterfte gebaseerd is op een worst-case scenario waarin aangenomen wordt dat alle vogels in het telgebied twee keer per dag door het park vliegen. Dit aantal vliegbewegingen zal in feite voor de meeste soorten c.q. individuen lager liggen.

6. De alternatieven in tabel 2 op bladzijde 48 zijn niet toegelicht. Het is niet duidelijk waarom gekozen is voor het voor vogels meest schadelijke alternatief, en niet voor een natuurvriendelijker alternatief.

De in tabel 2 genoemde alternatieven zijn de in het MER onderzochte alternatieven voor de uitvoering van het windpark. Deze zijn niet als alternatieven in de zin van art. 19g lid 2 Nb-wet 1998 aangevraagd. Ik verwijs verder naar mijn reactie op de zienswijze van de Waddenvereniging onder 1.

7. Ten aanzien van trekvogels geeft het rapport aan dat gemiddeld 0,21% van de passerende vogels zal overlijden door het windpark. Vanwege het ontbreken van cijfers per soort, kan naar de mening van de Waddenvereniging niet gesteld worden dat er geen negatief gevolg is voor de instandhouding van populaties van specifieke soorten.

De sterfte onder passerende trekvogels is geschat aan de hand van enerzijds gegevens over vlieghoogtes en anderzijds gegevens over populatieaantallen per soort. De trekvogelsoorten die gezien hun vlieghoogte risico's lopen op aanvaringen, zijn in het algemeen zangvogels. Het gaat in het algemeen om niet-kwalificerende vogelsoorten. Aangezien het referentiekader voor vergunningverlening in het kader van de Nb-wet 1998 gevormd wordt door de vogelsoorten waarvoor het beschermde gebied is aangewezen en de daarvoor geldende instandhoudingsdoelstellingen, acht ik een nadere onderbouwing en uitplitsing van de sterftecijfers op dit punt niet nodig.

Enkele opmerkingen ten aanzien van de effecten op vogels hebben specifiek betrekking op de gehanteerde 1%-mortaliteitsnorm, waarbij een effect geacht wordt niet significant te zijn als het windturbinepark niet meer dan 1% bijdraagt aan de jaarlijkse sterfte van de soort, betrokken op de populatie in de gehele Nederlandse Waddenzee:

8. Het rapport geeft aan dat niet bekend is welk deel van de populatie van specifieke vogelsoorten jaarlijks sterft. Het gaat uit van minimaal 25% sterfte. Dit percentage is "expert judgement". Het lijkt niet aannemelijk dat dit voor alle vogelsoorten gelijk is.

De aanvrager heeft op mijn verzoek een aanvulling op de Passende Beoordeling gemaakt waarbij hij de jaarlijkse adulte mortaliteit voorzover mogelijk uitsplitst naar vogelsoort.

9. Ook de bijdrage aan de sterfte door het windturbinepark die niet als significant wordt aangemerkt, is subjectief en op geen enkele manier door cijfers onderbouwd. Uit het rapport blijkt niet dat er rekening is gehouden met eventuele neerwaartse trends in de populatie. Bij een reeds bestaande neerwaartse trend kan 1% extra mortaliteit wel degelijk leiden tot een significant negatief effect.

De aanvrager heeft zijn stelling dat het Windpark Eemshaven geen significante toename van de mortaliteit onder vogels veroorzaakt, naar mijn mening in voldoende mate kwantitatief onderbouwd. Ik verwijs onder meer naar tabel 8 van de passende beoordeling. De aanvrager heeft bovendien een aanvulling op zijn Passende Beoordeling gemaakt (zie bijlage2) waarin hij aangeeft wat de trends zijn in de ontwikkeling van de populatie van pleisterende vogels in het Waddengebied. Uit deze gegevens blijkt dat de populaties van vrijwel alle kwalificerende vogelsoorten een stijgende trend vertonen en dat in die gevallen waar dat niet voor geldt, het verwachte aantal aanvaringsslachtoffers als gevolg van het windpark miniem is. De zwaarst getroffen soort lijkt de scholekster, met 0,04% extra mortaliteit. Ik ben van oordeel dat deze extra mortaliteit als een niet-significante toename bestempeld moet worden.

10. De 1% mortaliteit wordt uitgerekend ten opzichte van de gehele populatie in het Nederlandse deel van de Waddenzee. Onduidelijk is waarom deze populatie als uitgangspunt is gekozen. Het is immers bekend dat bepaalde soorten vogels zeer lokatie-vast zijn. Lokaal kan er dan wel degelijk sprake zijn van een significant negatief effect.

Het referentiekader voor vergunningverlening in het kader van de Nb-wet 1998 wordt gevormd door de vogelsoorten waarvoor het beschermde gebied is aangewezen en de daarvoor geldende instandhoudingsdoelstellingen. Deze instandhoudingsdoelstellingen hebben betrekking op het gehele beschermde natuurgebied en niet slechts de omgeving van de Eemshaven. Daarom ligt het kiezen van de populatie c.q. de instandhoudingsdoelstelling voor de gehele Waddenzee als uitgangspunt voor mortaliteitsberekeningen voor de hand.

Tevens heeft de Waddenvereniging een aantal opmerkingen gemaakt dat specifiek betrekking had op cumulatieve effecten op vogelwaarden:

11. Het is onduidelijk waarom voor MER-plichtige projecten alleen naar Groningen is gekeken en voor windparken alleen naar Groningen én naburige gebieden in Duitsland. De Waddenvereniging is van mening dat alle projecten die invloed hebben op de populatie waaraan de effecten zijn gerelateerd meegenomen moeten worden in het kader van cumulatie.

Ik ben van oordeel dat, als het gaat om sterfte van vogels, vrijwel alleen cumulatie zou kunnen optreden met windparken. Nu zijn er inderdaad meer windparken rondom de Waddenzee dan alleen in Groningen en in naburige gebieden. Deze windpark zijn echter zonder uitzondering kleiner, zowel in termen van hoogte als van aantallen turbines, dan de parken in Groningen en Duitsland. Aangezien sterfte als gevolg van het passeren van windparken samenhangt met factoren als rotoroppervlakte en aantallen turbines, dragen deze kleinere windparken niet noemenswaardig bij aan de sterfte in het gehele beschermde natuurgebied.

Cumulatie in termen van sterfte van vogels met een in te richten glastuinbouwcomplex achter de Eemshaven is overigens ook denkbaar, maar zoals ik in de overwegingen onder "cumulatieve effecten" aangegeven heb, zal bij het opstellen van een passende beoordeling voor dit glastuinbouwcomplex rekening gehouden moeten worden met cumulatieve effecten met het windpark, en niet omgekeerd.

12. Verder is niet duidelijk waarom alleen naar MER-plichtige projecten is gekeken. Art. 19f lid 1 Nb-wet 1998 maakt dit onderscheid niet. Er zou ook naar niet MER-plichtige plannen of projecten gekeken moeten worden c.q. naar plannen of projecten die nog weinig concreet zijn.

Een zekere mate van concreetheid is wel vereist om een beoordeling van de cumulatieve effecten mogelijk te maken. Voor het overige verwijs ik naar mijn reactie op de zienswijze onder 11.

13. Bij het bekijken van de cumulatieve effecten is geen rekening gehouden met het Glastuinbouwgebied Eemshaven. Afhankelijk van de mate van lichtuitstraling is een aantrekkende werking van dit gebied en zijn cumulatieve effecten met het windturbinepark zeer wel mogelijk.

Ik onderschrijf de mening van de Waddenvereniging dat cumulatieve effecten (in termen van aanvaringsslachtoffers) wel denkbaar zijn, maar ben van mening dat het niet in het vermogen van de initiatiefnemers van het windpark, maar juist in het vermogen van de initiatiefnemers van het glastuinbouwgebied ligt om cumulatieve significante effecten op dit punt te voorkomen. Bij Nb-wetvergunningverlening voor het Glastuinbouwgebied zal dan ook rekening gehouden moeten worden met cumulatieve effecten met het windpark, en niet omgekeerd.

14. Evenmin is rekening gehouden met de mogelijke aanleg van een windturbinepark te noorden van Borkum (Riffgat).

Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijze onder 13. Bij de besluitvorming door het Duitse bevoegd gezag ten aanzien van Riffgat zou rekening gehouden moeten worden met cumulatieve effecten met Windpark Eemshaven, en niet omgkeerd.

Ten derde heeft de Waddenvereniging een aantal vragen en opmerkingen bij de in het rapport beschreven effecten van het windturbinepark op het landschap:

15. De windturbines in de Eemshaven zouden volgens het rapport aansluiten bij de industriële uitstraling van dit gebied. De Emmapolder is echter een polder die zonder de windturbines een sterke landschappelijke samenhang vertoont met de omliggende polders. De huidige windturbines in de polder verstoren deze samenhang reeds. Het plaatsen van hogere windturbines zal deze samenhang verder doen verdwijnen.

Door de plaatsing van hoge windturbines in de Emmapolder zal een tot nu toe vrijwel ongeschonden stuk horizon aangetast worden. Daarom weiger ik de aanvrager vergunning voor de plaatsing van windturbines in de Emmapolder.

16. Bij gebrek aan maatschappelijke noodzaak (dwingende reden van groot openbaar belang) en bij aanwezigheid van alternatieven pleit de Waddenvereniging ervoor om alleen vergunning te verstrekken voor de sloop van de windturbines in de Emmapolder.

Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijze van de Waddenvereniging onder 15, met daaraan toegevoegd dat de vergunning voor 35 windturbines in het Eemshavengebied zelf wordt verleend.

17. Niet onderbouwd is dat het natuurschoon niet onaanvaardbaar aangetast wordt door de oprichting van het nieuwe windturbinepark.

Ik deel de mening van de Waddenvereniging op dit punt. Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijze van de Waddenvereniging onder 15.

Ten vierde brengt de Waddenvereniging een zienswijze in ten aanzien van de effecten van het windturbinepark op de rust in het gebied:

18. Volgens het rapport wordt 21 hectare van het Beschermd Natuurmonument buiten de vergunde contour belast met meer dan 40 dB(A) nachtcontour. Hierdoor is sprake van een onacceptabele verstoring van de rust.

Aangezien 21 hectare minder dan 0,01% van het totale oppervlak van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' is en er binnen deze nieuwe contour geen rustplaatsen voor zeehonden liggen, ben ik van oordeel dat deze uitbreiding van de nachtcontour niet leidt tot significante negatieve effecten op de rust in het gebied.
Overigens gaat deze inschatting van de geluidsproductie van het windpark uit van de situatie dat de turbines maximaal energie (en dus ook geluid) produceren. De aanvrager geeft in een

aanvulling op de Passende Beoordeling aan dat deze situatie zich uitsluitend voordoet als het achtergrondgeluid het geluid van de turbine overstemt. De geluidscontour zal dan ook uitsluitend opgevuld worden door de aanvrager in situaties waarin dit geluid wegvalt tegen het achtergrondgeluid.

Ten vijfde brengt de Waddenvereniging zienswijzen in ten aanzien van de maatschappelijke noodzaak van en alternatieven voor het windpark:

19. Volgens het rapport dient de provincie Groningen minimaal 165 MW aan windenergie te realiseren binnen haar grenzen. Windpark Eemshaven zal met een opgesteld vermogen van 88 x 3 MW = 264 MW alleen al deze doelstelling ruimschoots overtreffen. Niet inzichtelijk is gemaakt hoeveel vermogen aan windturbines er momenteel al gerealiseerd dan wel gepland is in Groningen en of het überhaupt nodig is om deze windmolens te plaatsen.

Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijze van de Waddenvereniging onder 1. Vóór ik aan de toetsing van de aanwezigheid van een dwingende reden van groot openbaar belang zou kunnen toekomen, zou eerst gebleken moeten zijn dat er geen alternatieven zijn voor de plaatsing van windturbines in de Emmapolder (i.e. dat deel van het windpark dat een aantasting van de natuurlijke kenmerken van de Waddenzee tot gevolg heeft).

20. De gemeente Delfzijl stelt in de discussienota “Hoe waait de wind?” van augustus 2006 dat er in Groningen al 135 MW aan windturbines is gerealiseerd. Ook bediscussiëert zij de mogelijkheden voor de plaatsing van extra windturbines in Delfzijl. Het is niet uit te sluiten dat de nog ontbrekende 30 MW in Delfzijl kan worden gerealiseerd. De Waddenvereniging is dan ook van mening dat niet aangetoond is dat er geen alternatieven zijn voor Windpark Eemshaven.

Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijze van de Waddenvereniging onder 19.

Tenslotte geeft de Waddenvereniging haar zienswijze ten aanzien van het monitoringsprogramma:

21. Het monitoringsprogramma zoals dat voorgesteld wordt door de vergunningaanvrager wijkt op diverse punten af van het monitoringsprogramma zoals dat in het rapport wordt aangeraden. Het is niet duidelijk waarom dit het geval is.

Ik verbind aan deze vergunning de voorwaarde dat het monitoringsprogramma zoals dat in bijlage 3 bij de vergunningaanvraag is overgelegd, uitgevoerd moet worden door de vergunninghouder.

Vogelbescherming Nederland (hierna: VBN)
VBN brengt de volgende zienswijzen in ten aanzien van de voorgenomen activiteiten:
1. VBN is van mening dat de conclusie dat er geen negatieve effecten voor de instandhoudingsdoelstellingen van de SBZ ‘Waddenzee’ zullen optreden, niet getrokken kan worden, nu er duidelijke tekortkomingen en onjuistheden staan in de bij de aanvraag overgelegde passende beoordeling.

Ik ben van mening dat de Passende Beoordeling en de door de aanvrager aangeleverde aanvulling daarop de zekerheid geven dat de voorgenomen activiteit geen aantasting van de beschermde natuurwaarden van de Waddenzee tot gevolg zal hebben.

De tekortkomingen en onjuistheden in de passende beoordeling zijn de volgende:
2. Achterhaalde verstoringsafstanden
   In de passende beoordeling wordt uitgegaan van verstoringsafstanden die voor sommige soorten achterhaald zijn. Betrouwbare casestudies geven aan dat negatieve effecten van windmolenparken tot op 600 meter (zwanen en ganzen) te verwachten zijn (Langston & Pullan, 2004). Dit is duidelijk meer dan in de onderhavige effectenstudie wordt genoemd (namelijk 250 meter). Gewenning wordt vaak genoemd als reden dat er minder verstoring optreedt na verloop van tijd, maar er zijn geen onderzoeken die lang genoeg hebben geduurd om dit vast te kunnen stellen. Daar komt nog bij dat er een toename van menselijke

activiteiten in en rondom het windmolenpark plaats zal vinden, o.a. voor onderhoud, die de verstoring van het windmolenpark versterkt.

De eventuele toename van verstoring die van de aangevraagde aanpassing van het Windpark Eemshaven uit kan gaan als gevolg van een toename van het geluidsniveau acht ik zeer beperkt, aangezien het gaat om een zeer beperkte uitbreiding van de 40 dB(A) nachtcontour. Het achtergrondgeluidsniveau in de Eemshaven is meestal even hoog of hoger, zodat het geluid van de windturbines hiertegen zal wegvallen.
Daarnaast ben ik van mening dat de aangevraagde aanpassing van het Windpark Eemshaven niet zal leiden tot een toename van verstoring door menselijke aanwezigheid, omdat het windpark in zijn huidige formaat ook al onderhoud vergt. Er is naar mijn mening geen reden om te veronderstellen dat het in gebruik hebben van minder, maar grotere turbines meer onderhoud zal vergen. Gedurende de sloop van de oude turbines en de plaatsing van de nieuwe turbines is een tijdelijk grotere menselijke aanwezigheid wel te verwachten, maar aangezien deze activiteiten zich geheel buiten het Natura 2000-gebied 'Waddenzee' afspelen, schat ik de verstoring die daarvan uit zal gaan in als zeer gering.

3. Rust- en foerageergebieden ongeschikt door verstoring
   Het bovenstaande (onder 3) betekent dat de zogenaamde verstoringszone moet worden uitgebreid en dat grote delen van de belangrijke Emma- en Oostpolders (en het aangrenzende buitendijkse gebied) ongeschikt zullen worden als rust- of foerageerplaats voor vooral brandgans, kleine zwaan en steltlopers. De Waddenzee is aangewezen ter bescherming van deze soorten, maar zij rusten of foerageren ook buiten de grenzen van de SBZ. Deze rust- of foerageergebieden vormen met de functies van de Waddenzee het benodigde leefgebied voor deze soorten en vallen om die reden ook onder de externe werking van de Nb-wet. Ten onrechte is hier onvoldoende aandacht besteed aan het ongeschikt worden van deze plaatsen in de passende beoordeling.

Het is juist dat deze effecten onder externe werking vallen. Als het gaat om verstoring ben ik echter, zoals ik reeds aangegeven heb onder 2., van mening dat de verstoringszone van het Windpark Eemshaven door de aangevraagde aanpassing niet of nauwelijks groter zal worden. Daarom voldoet de bij de aanvraag overgelegde passende beoordeling op dit punt in mijn ogen wel degelijk.
De vraag met betrekking tot het verloren gaan van hoogwatervluchtplaatsen heb ik voorgelegd aan de aanvrager. Deze heeft in een aanvulling op de Passende Beoordeling aangegeven (zie ook bijlage 2) dat er direct ten zuidoosten van de Eemshaven een geschikte hoogwatervluchtplaats is voor de vogels die als gevolg van het windpark niet meer in de Eemshaven zelf terecht zouden kunnen. Overigens geeft de aanvrager aan dat het hierbij niet om aantallen van betekenis gaat.

4. Barrièrewerking windmolenpark onderschat
   Daarnaast ligt in de effectenstudie bij het bezien van de negatieve effecten sterk de nadruk op de aanvaringskans van kwalificerende soorten. Er zullen echter ook andere negatieve effecten zijn voor deze vogels. Veel soorten gebruiken in het hele Waddengebied (in tijd en ruimte) verschillende hoogwatervluchtplaatsen (hierna: hvp's) en foerageergebieden, tot in de Dollard. Op weg van en naar deze gebieden zullen ze regelmatig het plangebied kruisen. Om het Windpark te ontwijken zal moeten worden 'omgevlogen'. Dit zal meer energie vergen en zal (naar gelang soort en afstand tot alternatieve gebieden) een verhoogde mortaliteit met zich meebrengen (zie ook de volgende twee punten). De reden hiervoor is dat er grotere afstanden zullen moeten worden afgelegd op zoek naar voldoende (energetisch) voedsel, nog afgezien van de stress die dat met zich meebrengt. Hiermee wordt in de effectenstudie in het geheel geen rekening gehouden.

De aanvrager erkent in de Passende Beoordeling dat er van met name het oostelijk deel van het nieuw op te richten Windpark Eemshaven barrièrewerking uitgaat. Vogels zouden zo'n 2 – 3 kilometer moeten omvliegen. Op de duizenden kilometers die trekvogels afleggen is dit echter duidelijk een minimale omweg. De verstoring die hier vanuit gaat, zal dan ook minimaal zijn. Ik ben daarom van mening dat een nadere onderbouwing van de Passende Beoordeling op dit punt niet nodig is.

5. Geen onderzoek nachtelijke slachtoffers

Uit radaronderzoek langs de Friese Waddenkunst (Spaans et al., 1998) is daarnaast gebleken dat de eerder genoemde vliegbewegingen (tussen hvp's en foerageergebieden) van wadvogels (vooral steltlopers) zich ook tijdens de nachtelijke uren voordoen, wanneer het aanvaringsrisico het grootst is. In relatie tot de plaatsing van windmolens werd in deze studie geconcludeerd dat situaties waar in het donker grote aantallen steltlopers van en naar de foerageergebieden vliegen, risicovol zijn, gezien het gedrag van deze vogels. Aangezien dergelijke nachtelijke vliegbewegingen in de onderhavige effectenstudie in het geheel niet zijn onderzocht noch in kaart zijn gebracht, kunnen volgens VBN geen betrouwbare uitspraken worden gedaan over aanvaringskansen en de (geschatte) aantallen slachtoffers hiervan.

Dit aspect is door de aanvrager bij het in kaart brengen van de verwachte aantallen vogelslachtoffers wel degelijk in kaart gebracht. Dat wil inderdaad niet zeggen dat bij voorbaat zekerheid verkregen kan worden over aantallen vogelslachtoffers. Daarom worden aan deze vergunning eisen verbonden met betrekking tot monitoring. Mocht uit deze monitoring blijken dat de aantallen vogelslachtoffers als gevolg van de aanpassing van het windpark veel groter zijn dan in de passende beoordeling voorspeld en/of zelfs als significant aan te merken zijn, dan behoud ik mij het recht voor, de voorwaarden van de vergunning te wijzigen of deze zelfs in te trekken.

6. 25% norm voor mortaliteit ongefundeerd
   De gehanteerde 25% jaarlijkse mortaliteit biedt volgens VBN te weinig basis om de significantie van de aantallen aanvaringsslachtoffers (onder de kwalificerende) soorten te berekenen of zelfs maar te schatten. Dit percentage is gebaseerd op aannames en is bovendien een te algemene norm, die sterk kan verschillen per soort, leeftijd, gedrag en de periode van het jaar (broedtijd, ruiperiode, trektijd). Deze verschillen zijn (voor zover VBN kan beoordelen) niet afdoende meegewogen.
   Ter illustratie: een kleine toename in de mortaliteit voor langlevende, grote, soorten als bijvoorbeeld de kleine zwaan kan significante gevolgen hebben op de populatie. Dit komt ondermeer doordat dergelijke soorten pas op latere leeftijd geslachtsrijp zijn en een (jaarlijks) sterk wisselend, en bovendien vaak laag, broedsucces hebben.

Op mijn verzoek heeft de aanvrager de Passende Beoordeling op dit punt aangevuld. Ik verwijs naar mijn reactie op de zienswijzen van de Waddenvereniging onder 5.

7. Alternatieven voor verloren hoogwatervluchtplaatsen
   Volgens de effectenstudie gaat er een hvp in het gebied verloren, waarvoor alternatieven beschikbaar zouden zijn. De alternatieve locaties worden in de studie niet benoemd, noch de afstand van deze alternatieven ten opzichte van de huidige hvp. Het ontbreken van deze cruciale informatie is volgens VBN een belangrijke omissie, aangezien deze hvp's onmisbare schakels zijn langs de trekweg van vele soorten op grond waarvan de Waddenzee is aangewezen onder de Vogelrichtlijn. Zonder deze informatie is het ook niet te beoordelen of significantie als gevolg van het verdwijnen van deze hvp uit te sluiten is.

Zoals in de passende beoordeling is aangegeven, is het havengebied zelf nu al geen hvp van betekenis. Op pagina 53 (paragraaf 5.3.3) van de passende beoordeling wordt aangegeven dat er voldoende hvp's liggen ten zuidoosten van het havengebied. Ik verwijs voor het overige naar mijn reactie op de zienswijze van de Vogelbescherming onder 4.

8. Belang voor broedvogels
   Van een aantal belangrijke broedvogels van het (oostelijk) Eemshaventerrein wordt wel erg gemakkelijk beweerd dat deze door hun dagactieve gedrag de windmolens zien en deze daardoor zullen ontwijken. Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat het gebied door plaatsing van de geplande molens grotendeels ongeschikt wordt als broed- en foerageergebied. Dit geldt bijvoorbeeld voor de bruine kiekendief, en voor een belangrijke soort als de velduil. Deze kwetsbare soort is in Nederland vrijwel volledig aangewezen op het Waddengebied. Dit valt onder de externe werking.

Zoals reeds onder 2. aangegeven, deel ik de mening van VBN, inhoudende dat de aangevraagde aanpassing van het Windpark Eemshaven zal leiden tot een significante toename van verstoring in termen van areaal en niveau, niet. Daarom ben ik van mening dat deze aanpassing van het windpark niet of in ieder geval geen significant effect zal hebben op de broedvogelpopulatie in het gebied.

Kortom:
9. VNB Nederland constateert dat de vereiste zekerheid dat de beschermde natuurwaarden niet significant negatief zullen worden beïnvloed in dit geval niet op voorhand aanwezig is. Het windmolenpark kan daarom naar haar mening niet op de geplande locatie worden vergund en gebouwd.

Zoals ik hierboven onder punt 1. tot en met 8. aangegeven heb, deel ik deze mening niet. Naar mijn mening is met de passende beoordeling en de aanvulling daarop de zekerheid verkregen dat de aangevraagde aanpassing van het Windpark Eemshaven niet zal leiden tot significante negatieve effecten op de natuurwaarden van het Natura 2000-gebied 'Waddenzee'.

GS van de Provincie Fryslân (hierna: GS)
De Gedeputeerde Staten van de provincie Fryslân brengen, in overeenstemming met de Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, de volgende zienswijzen in ten aanzien van de voorgenomen activiteiten. Hoewel de effectenstudie op GS een gedegen indruk maakt en de geplande activiteiten in hun ogen aansluiten bij het BLOW (2001) en het POP Groningen (2000), willen zij hier de volgende kanttekeningen bij plaatsen:

1. GS stelt vraagtekens bij de mate van monitoring van het windpark. Het staat buiten kijf dat de effecten van windturbines op met name (trekkende) vogels moeten worden gemonitord. De bij de aanvraag gevoegde offerte, opgesteld door onderzoek- en adviesbureau Altenburg en Wymenga, onderschrijft dit. Uit deze offerte valt op te maken dat er gedurende vijf jaar na plaatsing en ingebruikname van de windturbines onderzoek gedaan wordt naar aantallen vogelslachtoffers en eventuele veranderingen in vliegbewegingen als gevolg van de windturbines. GS gaat er vanuit dat de uitvoering van het monitoringsplan, beschreven in de offerte van Altenburg en Wymenga of een vergelijkbare monitoring, voorwaarde wordt in de vergunning.

Uitvoering van het monitoringsplan zoals beschreven in de bij de aanvraag gevoegde offerte zal inderdaad als voorwaarde aan de te verlenen vergunning verbonden worden.

2. De in hoofdstuk 5 van de effectenstudie beschreven conclusie dat cumulatie van effecten met het geplande glastuinbouwproject Eemsmond uit te sluiten is, onderschrijven GS vooralsnog niet. Door haar directe ligging aan de Waddenzee vertegenwoordigt de Eemshaven een bijzondere plek in de doortrek van vogels. GS achten het van groot belang dat er een nauwkeurige monitoring plaatsvindt naar de effecten van de windturbines op de doortrekkende vogels, in samenhang met de verdere ontwikkelingen in het gebied, zoals het glastuinbouwproject.

De cumulatieve effecten van windpark én glastuinbouwgebied samen zullen gemonitord worden, omdat eventuele vogelslachtoffers bij het passeren van het windpark zullen vallen.

3. Daarnaast kan als gevolg van plotseling optredende extreme weersomstandigheden, zoals mist, zware regen en een aantrekkende wind, de kans op aanvaring sterk toenemen. In dit licht wordt ook wel gesproken van 'rampnachten', zoals ook benoemd in hoofdstuk 5 van de effectenstudie. Een waarschuwingssysteem dat het mogelijk maakt om de turbines stil te zetten bij extreme weersomstandigheden zien GS daarom als één van de voorwaarden waaronder de vergunning verleend kan worden.

Deze suggestie neem ik over (zie voorwaarde 7 in het besluit).

4. GS adviseren om de vergunning op basis van de Nb-wet 1998 te verlenen, maar in de vergunningvoorwaarden op te nemen dat er monitoring naar aantallen vogelslachtoffers en veranderingen in vliegbewegingen als gevolg van de windturbines dient plaats te vinden, en dat er een waarschuwingssysteem dient te worden ontwikkeld dat het mogelijk maakt om de turbines bij extreme weersomstandigheden stil te zetten.

Zoals gezegd neem ik deze suggesties over. Ik ben met de provincies Fryslân en Groningen van mening dat onder deze voorwaarden verlening van de vergunning mogelijk is.

WSD Nordwest
De WSD Nordwest te Aurich brengt de volgende zienswijze in ten aanzien van de voorgenomen activiteiten:

Die Inhalte des Antrages nehme ich zur Kenntnis; eine inhaltliche Auseinandersetzung mit den natur- und umweltschutz-fachlichen Aspekten des Antrages ist aus meiner Sicht mangels fachlicher Betroffenheit jedoch nicht erforderlich.
In Bezug auf das weitere planungsrechtliche Vorgehen verweise ich vorsorglich auf die Schreiben der WSD Nordwest S-332.3/68 X vom 23.02.2005 und 16.01.2006 an die Gemeinde Eemsmond, in der bereits auf die Gewährleistung der Funktionsfähigkeit des VTS Ems (Radarstation Oude Schip und Richtfunkstrecke Borkum-Knock) hingewiesen wurde.
Inzwischen haben konstruktive bilaterale Gespräche mit dem Ziel stattgefunden, technische Lösungen in Bezug auf erforderliche Kompensationsmaßnahmen zu entwickeln. Ungeachtet der inhaltlich bereits erzielten Teilergebnisse bitte ich zwecks Gewährleistung der formellen Berücksictigung und Abarbeitung der von der WSD Nordwest dargestellten Belange um Information darüber, ob noch weitere Genehmigungsverfahren folgen, in denen diese Belange sachlich richtig eingebettet sein werden. Ich bitte mich dann weiter an Verfahren zu beteiligen. Sofern dies nicht der Fall ist, bitte ich um Mitteilung, ob und wie die mit den o.g. Schreiben der WSD Nordwest dargestellten Belange im Rahmen des Gesamtprojektes “Windpark Eemshaven” verfahrensmäßig berücksichtigt werden.

Deze zienswijze verwijst naar een naar aanleiding van het MER met betrekking tot het Windpark Eemshaven door de WSD Nordwest ingediende zienswijze. Zowel deze zienswijze op het MER als de onderhavige zienswijze hebben betrekking op de eventuele negatieve effecten van de uitbreiding van het Windpark Eemshaven op de controle van de scheepvaart. Dit is geen door de Nb-wet 1998 te beschermen belang. Wel heb ik deze zienswijze doorgestuurd aan de gemeente Eemsmond en heb ik de WSD Nordwest daarvan op de hoogte gesteld.

Stadt Borkum
Stadt Borkum brengt de volgende zienswijze in ten aanzien van de voorgenomen activiteiten:

Gemäss Prüfungskriterium 3 sollen die neuen 3 MW-Turbinen nur 15 km sichtbar sein. 3 MW Anlagen weisen eine Gesamthöhe von ca. 100 m und mehr auf. Bei dieser Höhe dürften die neuen Anlagen in einem wesentlich grösseren Radius und von Borkum aus fast das ganze Jahr über aus sichtbar sein. Wenn eine Flugsicherheitsbefeuerung vorgesehen ist, wird diese Befeuerung auch nachts von Borkum aus sichtbar sein.
Die vorhandenen kleinen Windkraftanlagen sind bereits die meiste Zeit des Jahres von Borkum aus sichtbar. Wir bitten um Angabe der technischen Daten des Anlagetyps, der im Eemshaven aufgestellt werden soll und um eine Visualisierung der Sichtbarkeit des Gesamtprojektes von Borkum aus gesehen unter Einschluss der bereits vorhandenen Industrieanlagen Bereich Eemshaven bis Kraftwerk.

Stadt Borkum gaat er blijkens deze zienswijze vanuit dat er verlichting aangebracht zal moeten worden op de turbines. Dat is niet het geval. De turbines zullen dan ook niet tijdens de nacht vanuit Borkum zichtbaar zijn. Ik heb bovendien een voorwaarde aan deze vergunning verbonden om te waarborgen dat de windturbines niet van verlichting worden voorzien tenzij dit bij besluit verplicht wordt gesteld.
De conclusie van Stadt Borkum, dat deze turbines vanaf het eiland het grootste gedeelte van de tijd zichtbaar zullen zijn, deel ik echter wel. Ik ben tevens van mening dat er sprake is van een significant negatief effect van het nieuwe windpark als geheel op het natuurschoon van de Waddenzee. Daarom weiger ik vergunning voor het oprichten van nieuwe, hogere turbines in de Emmapolder, een gebied waar nu weliswaar lage windturbines staan, maar dat desondanks een relatief ongeschonden aanblik biedt vanaf het wad. De Eemshaven zelf biedt nu reeds een industriële aanbik, gezien vanaf het wad. Daarom verleen ik wél vergunning voor de windturbines in de Eemshaven zelf.
Hoewel het uitzicht vanaf Borkum als zodanig geen door de Nb-wet 1998 te beschermen belang is, is hiermee materiëel tegemoet gekomen aan de zienswijze van Stadt Borkum.

CONCLUSIE

Uit de overwegingen zoals opgenomen in de, als integraal onderdeel van dit besluit te beschouwen, passende beoordeling (‘effectenstudie’) van de VVO kan geconcludeerd worden dat er geen sprake zal zijn van een aantasting van de natuurlijke kenmerken van het betrokken beschermde gebied, voorzover het gaat om dat deel van het windpark dat in de Eemshaven zelf voorzien wordt.

Deze conclusie geldt nadrukkelijk onder de door mij specifiek hiertoe geformuleerde vergunningvoorwaarden.

Derhalve ben ik van mening dat de gevraagde vergunning kan worden verleend voor de oprichting en het gebruik van 21 windturbines in de Eemshaven.

APPENDIX

Natura 2000-gebied 'Waddenzee'

Het **Habitatrichtlijngebied 'Waddenzee'** kwalificeert zich vanwege het voorkomen van de hieronder opgesomde habitattypen en habitatsoorten.

1110	Permanent met zeewater van geringe diepte overstroomde zandbanken
1130	Estuaria
1140	Bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten
1310	Eenjarige pioniervegetaties van slik- en zandgebieden met Zeekraal en andere zoutminnende planten
1320	Schorren met slijkgrasvegetatie
1330	Atlantische schorren met kweldergrasvegetatie
2110	Embryonale wandelende duinen
2120	Wandelende duinen op de strandwal met Helm (zgn. 'witte duinen')
2130	Vastgelegde kustduinen met kruidvegetatie (zgn. 'grijze duinen')
1095	Zeeprik
1099	Rivierprik
1103	Fint
1364	Grijze Zeehond
1365	Gewone Zeehond

Het **Vogelrichtlijngebied 'Waddenzee'** kwalificeert zich onder de Vogelrichtlijn vanwege het voorkomen van hieronder opgesomde vogelsoorten.

Aalscholver	Groenpootruiter	Noordse Stern	Wulp
Baardmannetje	Grote Stern	Rotgans	Zilvermeeuw
Blauwe Kiekendief	Kanoetstrandloper	Rosse Grutto	Zilverplevier
Bonte Strandloper	Kleine Mantelmeeuw	Scholekster	Zwarte Ruiter
Brandgans	Kluut	Stormmeeuw	Zwarte Stern
Brilduiker	Kokmeeuw	Toppereend	
Dwergstern	Lepelaar	Tureluur	
Eidereend	Middelste Zaagbek	Visdief	

Als wezenlijke kenmerken en waarden van het **voormalig staatsnatuurmonument 'Waddenzee'** gelden de hierna volgende aspecten:

Voorkomen van Gewone en Grijze Zeehond: zoogplaatsen op droogvallende wadplaten, zandbanken als werp-, zoog- en rustlocaties, voortplantingslocaties op de standen van de Waddeneilanden of evt. randen van hoge zandplaten
Voorkomen van uitgestrekte kwelders met zoutminnende vegetatie
Kraamkamer, paai- en opgroeigebied voor tal van vissoorten en bv. garnalen: functie in het functioneren van het Noordzee-ecosysteem
Voedselbronnen (bodemfauna, vissen en vegetatie van de buitendijkse gebieden) voor steltlopers en andere watervogels welke de Waddenzee tevens gebruiken als rustgebied en soms als rui- en broedgebied
Tamelijk troebel water
Natuurlijke slibafzetting (m.n. in beschutte gebieden langs de vastelandskust, op wantijen en op kwelders) alsmede in gebieden waar de geomorfologische situatie door de mens gewijzigd is (de watervlaktes ten noorden van de Afsluitdijk, het Amsteldiep, het gebieden ten westen en noorden van Harlingen, de Zoutkamperlaag, de vaargeulen naar de div. havens rond de Waddenzee en de havens zelf)
Slibkwaliteit is makkelijk beïnvloedbaar door de aanwezigheid van zware metalen en organische micoverontreinigingen (hechten zich aan slib). Met het bezinken van dat slib worden de verontreinigingen in de sedimentatiegebieden vastgelegd. Vanuit de bodem van die gebieden kunnen de voedselketens van de Waddenzee steeds opnieuw weer met de verontreinigingen in aanraking komen. Op enkele slibrijke plaatsen, met name bij de spuigaten en havens, kunnen al schadelijke effecten op vissen worden aangetoond
Algen: belangrijkste voedselbron voor het waterleven en bodemdieren welke hun voedsel uit het water halen.
Larven van diverse soorten wormen, alle schelpdieren (Mossels, Kokkels, Strandgapers, Nonnetjes en dergelijke) en de meeste grotere kreeftachtigen (Krabben, Zeepokken) zijn in het voorjaar heel talrijk in het plankton. Via het water kunnen bodemdieren zich dus over alle wadplaten en geulbodems verspreiden
Veel bodemdieren in de Waddenzee hebben jeugdstadia die in het water zweven. Daardoor treedt altijd snelle (her)bevolking op van nieuwe gebieden en gebieden die ontvolkt zijn geraakt. Behalve de larven van bodemdieren komen in het voorjaar ook nog verscheidene soorten vislarven in het plankton voor (Schol, Bot en Tong). Deze minuscule jonge visjes leven van klein dierlijk plankton totdat ze vrij snel na aankomst in de Waddenzee overgaan tot het gewone platvisleven
Voorkomen van diverse schelpdieren, waaronder de Mossel, Kokkel en het Nonnetje
Voorkomen van garnalen, kreeftachtigen, platvis en bodemvissen als de Zeedonderpad, Harnasmannetje en de Puitaal
Geulranden en watervlakten: voedselgebied voor vogels die vanuit de lucht zoekend en duikend hun voedsel bemachtigen: meeuwen, sterns, Aalscholvers. De sterns (Grote Stern, Visdief, Noordse Stern, Dwergstern en gedurende de trektijd ook de Zwarte Stern) zijn aanwezig van voorjaar tot herfst, terwijl (bv.) de Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zilvermeeuw en de Aalscholver het hele jaar te zien zijn
Geulen en watervlaktes: overwinteringsgebied voor de Eidereend, Toppereend, Middelste Zaagbek en de Brilduiker
voedselrijkdom na het droogvallen van de zand- en slibbanken voor grote aantallen vogels welke bodemdieren eten (o.a. Scholekster (mosselen, kokkels en nonnetjes), Rosse Grutto en Wulp (grotere Zeepieren en wormen), Ruiter (Zeeduizendpoten en Slijkgarnaal). Andere vogels zoals Lepelaars en Kluten zijn door hun bouw en voedingswijze juist aangewezen op de periode met ondiep water boven de platen; een aantal eendensoorten heeft weer dieper water nodig
Karakteristieke bodemdieren zijn de Zeepier, Kokkel, Mossel, Strandgaper en de Zager
Foerageergebied voor ca. 50 vogelsoorten (eenden, steltlopers, meeuwen en sterns). O.a. Bergeend, Eidereend, Scholekster, Kanoetstrandloper, Bonte Strandloper, Rosse Grutto, Wulp, Zilvermeeuw en de Kokmeeuw. In slibrijke gebieden: Kluut en diverse ruitersoorten; in de meer zandige platen voedsel o.a. Rosse Grutto, Kanoetstrandloper en Scholekster
Kwelders op de Waddeneilanden: natuurlijke geomorfologie, met fraaie hooggradiënten, meanderende kwelderkreken en afwisseling in de mate van natuurlijke drainage

De vegetatie van de eilandenkwelders is, mede door de veelheid aan gradiënten, veelzijdig, en tegelijkertijd specifiek door de invloed van het zoute water. Van zee naar duin gaand vallen verschillende vegetatiezones op: de Zeekraal- en Slijkgrasbegroeiing vlakbij het wad, de Kweldergraszone iets hogerop, de Lamsoorvelden in de vlakke, niet te hoog liggende delen, de iets hoger gelegen gebieden met Rood zwenkgras, vervolgens de gebieden Zeerus en de zones met Rode ogentroost in de buurt van de duinrand. In de uiterste uitlopers van de kwelders, die slechts zelden overstroomd worden met zout water, zijn ook moerasachtige gebieden te vinden met Riet, Watermunt en dergelijke
De kwelders langs de vastelandskust hebben van nature een ander karakter dan die op de eilanden. De bodem is zwaarder en in plaats van de min of meer geleidelijke overgang naar hoger gelegen delen vormt de zeedijk een abrupte grens met het achterland
De natuurlijke vegetatiezones op de gradiënt van wad naar achterland zijn veelal goed te herkennen. Afhankelijk van de mate van beweiding en ontwatering ontwikkelen zich binnen deze zones vegetaties met Zeeaster, Zoutmelde of Strandkweek
Kwelders: veelzijdige vegetatie en specifieke milieuomstandigheden: daarmee een rijke en bijzondere fauna van ongewervelde dieren. Voorts functie als broedlocatie en hvp (voor steltlopers en meeuwen). Een aantal vogelsoorten broedt behalve in de noordelijker streken ook op de kwelders in het Waddengebied, zoals Eidereenden, meeuwen, sterns en diverse steltlopersoorten. Als broedgebieden worden aangemerkt de gebieden waar kolonies van meeuwen en sterns voorkomen en de gebieden waar de Tureluur, Kluut, Lepelaar en plevieren in grote dichtheid broeden. O.a. de Zilvermeeuw vormt een bedreiging voor de jongen en eieren in door de (verstoorde) ouders verlaten nesten
Kwelders: foerageerfunctie: met het ritme van het getij kunnen vogels tweemaal daags een aantal uren foerageren op de droogvallende platen. In de gedwongen rustperiode van twee uur vóór hoogwater tot twee à drie uur na hoogwater concentreren de vogels zich op de hvp's (o.a. Scholeksters, Rosse Grutto's, Kanoetstrandlopers en Bonte Strandlopers). Vaak zijn hvp's tevens ruigebied (in het bijzonder in de zomerperiode voor een groot aantal steltlopers). Als hvp verkiezen vogels open plaatsen waar verstoringsbronnen van verre kunnen worden gezien. Uitgestrekte jvp's worden aangetroffen op kwelderranden, maar ook op bepaalde strandvlaktes
Voorkomen van zandplaten en jonge duinformaties: m.n. op de oostkant van Ameland, de oostzijde van Schiermonnikoog en de eilanden Rottumeroog en –plaat. Enkele plantensoorten, zoals Biestarwegras, Helm, Strandhaver en (op aanspoelranden) Zeeraket
Zandplaten en jonge duinformaties vormen broedbiotoop van de Visdief, Noordse Stern en (bij aanwezigheid van schelpenbanken) de Dwergstern
Bijzondere landschappelijke schoonheid; weidse karakter, het vrije spel der elementen, de voortdurende wijziging van de grenzen van land en water en de grote vormenrijkdom. Het landschap kenmerkt zich door zijn vrijwel ongeschonden en open karakter. Van wezenlijk belang is voorts de in het gebied heersende rust.

Als wezenlijke kenmerken en waarden van het **voormalig staatsnatuurmonument 'Dollard'** gelden de hierna volgende aspecten:

Ingesloten ligging	Grauwe Gans
Vlakke kwelder- en slikkenstructuur	Kolgans
Aanwezigheid van zeer fijn slib met een hoog gehalte aan organisch stof	Wintertaling
Vrij grote getijdeverschil	Wilde Eend
Brakwaterkarakter	Smient
Bijzondere vegetaties (a.g.v. gradienten zout-zoet, hoog-laag, slib-zand en combinaties hiervan)	Pijlstaart
Hoog stikstofgehalte van de bodem (Zee-aster vegetatie)	Bergeend
Zeebies (vastlegging van slib als pionier)	Slobeend
Zeehondenpopulatie binnen het staatsdeel van de Dollard	Zilverplevier
Pleisterplaats en voedselgebied voor honderdduizenden trekvogels. (grote voedselrijkdom, grote mate van rust, kwelders als hvp's).	Wulp
Broedgebied (m.n. Kluut, Tureluur en Bruine Kiekendief)	Rosse Grutto
	Tureluur
	Zwarte Ruiter
	Kluut